

1. MOVIMENTS SOCIALS I POSTFORDISME: GENEALOGIA I DINÀMIQUES ACTUALS.

Des de fa un temps s'està produint un renovat interès acadèmic, intel·lectual i inclús polític pels anomenats moviments socials. Aquesta és una bona notícia. Sembla ser que el temps d'allò que s'anomenà el *revisióisme històric* comença a caducar. Per revisióisme històric entenem un producte ideològic sui generis del neoliberalisme que pretenia anular la variable històrica dels moviments, considerant-los com a entitats prescindibles i contraproductes pel desenvolupament de les societats. Les fórmules eren relats com el *fin de la historia, made in Fukuyama*, o la Tina (There Is No Alternative), *made in Thatcher*.

Passat el parèntesi, l'hivern llarg, avui torna a sorgir un creixent interès per conèixer allò que amb Helbert Blumer anomenem "empreses col·lectives que busquen establir un nou ordre de vida"¹. No hi ha dubte que la causa principal d'aquest interès no és altra que la formació, en l'última dècada, d'un nou cicle, d'una nova tipologia de moviments. Els exemples més rellevants han estat el *zapatismo*, el moviment alterglobalització, el *no war* planetari o les declinacions diverses de moviments contra la precarització de la vida i per nous drets socials.

Aquest renovat interès pot ser un marc idoni per replantejar les mirades que s'estableixen sobre els moviments socials. Això és, per plantejar visions més reals, més múltiples, menys lineals, sobre que són els moviments, sobre quin perspectiva prendre, sobre com situar l'anàlisi, sobre quin cement de societat constitueixen, sobre, dit en poques paraules, quin és el lloc que ocupen en la dinàmica social.

Partint d'aquestes premisses, plantegem en aquest capítol una sèrie de línies de treball per encarar el que podem anomenar línies de treball. No són receptes acabades ni un nou programa d'estudi. Són més aviat algunes intuïcions per invitar a un abordatge més productiu a la temàtica. Però que són necessàriament incompletes. Aquestes línies de treball es presenten en les seqüències següents, en un ordre de més o menys panoràmiques:

- primer s'aborda les raons que porten a la centralitat de l'estudi dels moviments socials. Hi ha dos arguments, el primer es refereix a la seva

---

¹ "Social movements can be viewed as collective enterprises seeking to establish a new order of life. They have their inception in a condition of unrest, and derive their motive power on one hand from dissatisfaction with the current form of life, and on the other hand, from wishes and hopes for a new scheme or system of living", (p. 81) *Elementary Collective Groupings*, capítol de Helbert Blumer, dins Steven M. Buechler y F. Kurt Cylke (1997) *Social Movements: Perspectives and Issues*, Mayfield Publishing Company.

recurrència històrica com a producte dels subjectes governats i el segon es refereix a la seva productivitat com a inductor de canvi social;

- en segon lloc s'aborda la metodologia per a l'estudi dels moviments socials. Es senyalen tres qüestions que permeten un millor abordatge: i) l'atenció a allò imperceptible i a allò micropolític com a primera imatge d'un moviment emergent, ii) la no conveniència de prendre el moviment social com una unitat d'anàlisi i, iii) finalment, la superació de la mirada acomplexada de l'acadèmia;
- en tercer lloc, referim als moviments actuals, apuntant dos trets ineludibles si es vol encarar l'estudi efectiu de les seves expressions en temps present; el postfordisme i la innovació política que ha suposat el *zapatismo*;
- finalment, presentem casos d'estudi de moviments que s'han desenvolupat i es desenvolupen en present en el context espanyol.

1.1. PER QUÈ ESTUDIAR ELS MOVIMENTS SOCIALS?

Existeixen dos raons claus per estudiar els moviments socials. En primer lloc pel fet que són creacions inèdites i, a la vegada, recurrents de nous subjectes polítics i/o de nous temes polítics. Dibuixen una nova realitat i ho fan, a més, amb creacions innovadores, que s'anticipen al seu temps. En segon lloc, pel fet que els moviments socials són extraordinàriament productius en el sentit que suposa la agregació col·lectiva que produeix més canvi social, en el seu sentit més extens –això és canvi polític, però també cultural, de valors– i que a més, desenvolupa aquesta tasca amb la singular disposició organitzativa informal pròpia dels moviments.

Comencem per la primera raó. Els moviments socials no són anècdotes passatgeres, no són excepcions històriques. Són, per contra, una de les variables centrals de la història. L'estrany no és protestar, sinó el contrari. Immanuel Wallerstein comença un dels seus llibres afirmant que “la oposició a la opressió és consubstancial a l'existència de sistemes jeràrquics”². No poques vegades aquella oposició, aquella indignació, s'ha fet latent a través de creació, del construir comú, del desig de llibertat, de singularitat, de potència com a diferència radical amb el poder. La història és un recorregut infinit en el qual sempre es troben aquestes agressions col·lectives: per exemple, les revoltes d'esclaus³ i inclús amb la creació de Quilombos⁴, els moviments de les sufragistes, les primeres expressions associatives i d'ajuda mútua del que després es reconeixerà com a moviment obrer, o ja en el segle XX, els moviments negres, pacifistes, ecologistes, estudiantils o contraculturals.

---

² Immanuel Wallerstein et al. (1999); *Movimientos Antisistémicos*, Edicions Akal: Madrid. (p. 29)

³ Un fantàstic llibre a través del qual endinsar-se en aquestes revoltes és el de Peter Linebaugh i Marcus Rediker (2004); *La hidra de la revolució. marineros, esclavos y campesinos en la historia oculta del atlántico*, Editorial Crítica: Barcelona.

⁴ Veure <http://es.wikipedia.org/wiki/Quilombo>

És d'interès, per tant, observar com aquests individus inicialment *dèbils* s'organitzen, es construeixen, s'expliquen d'altres maneres als del poder i, passat un temps, generen una dinàmica d'acció col·lectiva transgressiva per canviar la seva situació. En aquest camp es d'obligada referència l'obra de EP Thompson *La formación de la clase obrera en Inglaterra*, on l'autor mostra que les casses, lluny de ser fenòmens donats, sorgeixen per la dinàmica associativa⁵. La dinàmica és sens dubte complexa i a la vegada rica per tots els interessats en la producció de societat. Té al menys dos nivells analítics. El primer recau a la subjectivitat; referint-se al moviment feminista. Rosi Braidotti, diu:

“(...) elaborar una subjetividad política feminista requiere como condición previa reconocer que hay una distancia entre la *mujer* y las mujeres de la vida real. Teresa de Lauretis definió ese momento como el reconocimiento de una *diferencia esencial* entre la mujer como representación (la mujer como imago cultural) y la mujer como experiencia (las mujeres reales como agentes de cambio).”⁶

Aquest pla de producció de diferència, de creació d'una altra representació, és clau en tots els moviments. Estudiar-ho detalladament és sens dubte un tema central en les ciències socials. Com comencen les dones a pensar-se i autopenyar-se de manera diferent a la que ho fan no solament el poder sinó inclús elles mateixes? Com ho van fer els obrers del segle XIX? Com ho fan els indígenes de Chiapas que fins fa poc temps baixaven de la vorera quan passava un blanc? A mode de fàbrica de porcellana sorgeixen processos constituents lents, multicasuals, de discussions de tu a tu, que, a través del contagi, generen en un determinat moment, potser per factors desencadenants, una veu pública, una altra representació, un nou individu ---diga-li obrer, dona, negre, indígena, gai, lesbiana o queer-- que ja no admet ser un *ningú*, que es subjectivitzava, que esdevé un actor públic, polític.

A la creació d'aquesta *altra* representació, l'acompanya un segon nivell analític, la creació de conflicte. Aquests subjectes, que produeixen una altra representació de si mateixos, generen a la vegada conflicte polític amb la finalitat de superar una situació que consideren injusta cap a una altra millor. Charles Tilly ho denomina com *acció col·lectiva transgressiva*, en el sentit que és un conflicte que obre un nou actor polític i que usualment els fa a través de formes innovadores de protesta⁷. El subjecte que es forma en el segle XIX i que s'autodefineix com a classe obrera, produeix formes de conflicte que s'inicien amb la creació de les societats de mutu socors i de les primeres, per tant, associacions netament obreres que inicialment són il·legals i perseguides per les autoritats; inventa i desenvolupa la vaga i el sindicalisme com a formes de conflicte, com a màquines polítiques per obtenir menys explotació i, per tant, més drets. Un altre exemple. El moviment pels drets civils, dels EEUU de la dècada de 1960, reactualitza la desobediència civil i a través d'un ús estratègic

---

⁵ “Class happens when some men, as a result of common experiences (inherited or shared), feel and articulate the identity of their interest as between themselves, and as against other men whose interest are different from (and usually opposed to) theirs”, EP Thompson (1963); *The making of the English Working Class*, Penguin: Londres (p.9).

⁶ Rosi Braidotti (2000); *Sujetos nómadas*, Paidós: Barcelona (p. 193).

⁷ Per exemple en Charles Tilly (2004), *Social Movements 1768-2004*, Paradigm Publishers, Colorado.

dels medis de comunicació i de la invenció de repertoris de protesta innovadors –per exemple, les *sit-in* [assentades] vers als espais de discriminació racial- que suposen formes de conflicte, màquines polítiques per obtenir menys discriminació i exclusió i més drets.

És important constatar que la creació de conflicte pot i ha de ser llegida com el moment on es passa a l'exercici d'un dret sense que aquest formi part de la legalitat: els obrers es declaren en vaga abans de que es reconegui la vaga, les sufragistes prenen veu política abans de reconegué el seu dret a vot; els negres entraven a les cafeteries i restaurants segregacionistes abans que els fos permès o Rosa Parks ocupà la part de l'autobús que corresponia als blancs abans que la llei es modificués. És important, i això ens porta a la segona raó: el conflicte que generen els moviments socials ha estat extraordinàriament productiu.

Efectivament els moviments contemporanis han generat canvi social i ho han fet com poques institucions socials. Operen en diversos plans i la seva efectivitat és sorprenent. El que coneixem com a drets socials (dret a la vaga, dret al vot, dret a l'associació, dret a la igualtat,...) no són drets atorgats pel poder, sinó que són drets arrancats al poder a través de les lluites i moviments, sovint mitjançant conflictes estesos en el temps i en la geografia. En un pla més micropolític la seva efectivitat també es manifesta com a productora de canvi de valors. Manuel Castells, prenent com a font el Maig del 68, un moviment aparentment derrotat, senyala casi quaranta anys després la seva victòria en el pla dels valors. Diu el següent:

“De ahí salieron ideas y proyectos que, andando el tiempo, marcaron la forma de pensar de la gente, sobre todo de la nueva generación que vivió el Mayo del 68 de joven y que pronto fue la generación decisiva en la sociedad. Ideas como la crítica del productivismo y por tanto el ecologismo. Valores como la emancipación de la mujer y por tanto el feminismo en toda su gama de expresión. Proyectos como la solidaridad con el Tercer Mundo y la lucha contra el imperialismo, tanto estadounidense (Vietnam) como soviético (Checoslovaquia). Críticas de la partitocracia política y por tanto la reivindicación de la democracia local. Denuncia del lavado de cerebro de los medios de comunicación de masas y por consiguiente construcción de la autonomía comunicativa, que en aquellos tiempos eran los vídeos comunitarios y sembraron las semillas de lo que después fue el espacio social de internet(...) lo fundamental fue el rechazo del principio de autoridad, del ordeno y mando, de invocar la disciplina de las instituciones de la sociedad, con la tranquilidad de conciencia de poder decir que emana de gobiernos democráticamente elegidos”⁸.

D'aquesta manera, podem dir, que indagar sobre els moviments socials permet anticipar desenvolupaments futurs de la societat. Generen, promouen, indueixen a canvi social, i al canvi social que es refereixen no només a lleis o institucions, sinó també a la creació de nous valors, de noves formes de cooperació. Tanquem així aquesta primera seqüència senyalant als moviments socials com una de les creacions polítiques més recurrents en la història

---

⁸ Manuel Castells “Mayo del 68, Mayo del 07”, en La Vanguardia, 19/05/2007 (puede leerse en <http://firgoa.usc.es/drupal/node/35846>). Muestra de la trascendencia del Mayo del 68, el mismo JM Aznar escribe: “El 68, un fracaso. Mayo del 68 fue una tragicomedia pero tuvo efectos duraderos. Creó una forma de pensar que se ha extendido hasta hoy mismo: la creencia de que se haga lo que se haga, nada tendrá consecuencias. Es el “Seamos realistas, pidamos lo imposible”. Aquello está en la base de la extensión permanente de lo que llaman “derechos”, en *Cartas a un joven español*. Editorial Planeta, 2007.

contemporània, i a més, una creació política certament singular al generar altres representacions, al generar a la vegada conflicte amb l' status quo i ser, sense cap dubte, inductors d'una part substancial del desenvolupament societatari posterior. *Investigar tot això es una tasca imprescindible per conèixer la dinàmica dels moviments socials.*

1.2. COM ESTUDIAR ELS MOVIMENTS SOCIALS?

Vista la importància d'estudiar els moviments socials, cal centrar ara l'atenció a la metodologia per procedir al seu estudi, a com observar els moviments socials. És oportú senyalar tres línies argumentals.

Comencem per la primera. Es massa comú en els estudis de moviments atendre únicament als seus senyals més sorollosos i ensordidors, això és, al que manifestament és un moviment social. Per exemple, a les grans mobilitzacions planetàries contra la guerra, al que succeí durant tres setmanes de maig del 68 a París o les manifestacions més recents a favor del dret a la vivenda. És necessari anar més enllà, entre altres raons pel fet que només atenent a aquestes senyals no s'obté la riquesa, la diferència, que d'aquestes protestes sorgeix. Aquesta fixació únicament amb les senyals sorolloses porta a simplificacions enormes: o bé són una manifestació més sense cap novetat, o bé és un manifestació incomprendible –apolítica i inclús antipolítica-.

Una metodologia més precisa d'estudi dels moviments socials ha d'atendre també a les senyals més silencioses i imperceptibles, a lo subterrani, al que succeeix fora dels focus. Tres escoles de l'última part del segle XX han sabut captar aquesta importància. Són les següents:

- el feminisme a través del seu lema *lo personal és polític* i la seva atenció en lo micro polític i en el partir de sí mateix⁹;
- els *subaltern studies*, amb la seva declinació posterior als que s'ha conegut com literatura postcolonial, i que suposa una crítica sense pal·liatius als que Ranahit Guha i altres han anomenat “estatisme”, això és les *veus altes*, fortes de la història, i en canvi una substitució per les *veus baixes* que queden submergides pel soroll dels mandats estatistes/nacionalistes¹⁰;
- l'operaisme i el postoperaisme italià amb la seva noció de *composició de classe*, a través de la qual signifiquen l'existència d'un conflicte subterrani i

⁹ Una bona recopilació de textos sobre el moviment feminista pot trobar-se en Bell Hooks et al.(2005); *Obras inapropiables: feminismos desde las fronteras*, Editorial Traficantes de Sueños: Madrid. Un treball actual feminista que parteix de la qüestió micro política es Precarias a la Deriva (2006); *A la deriva por los circuitos de la precariedad femenina*, Editorial Traficantes de Sueños: Madrid.

¹⁰ Una introducció als estudis subalterns i postcolonial pot trobar-se en Ronahit Guha (2002); *les veus de la història i altres estudis subalterns*, Editorial Crítica: Barcelona. Per a un desenvolupament més complet pot consultar-se Partha Chatterjee (2004); *The Politics of the Governed: Reflections on Popular Politics in Most of the World*, Columbia University Press, NY.

silenciós protagonitzat quotidianament per homes i dones contra l'organització capitalista¹¹.

Tot això enriqueix la mirada sobre els moviments socials. Aquelles senyals imperceptibles, silencioses, subterrànies, com la de l'operador informàtic que vol software lliure, com la del migrant que exerceix el seu dret a la mobilitat creuant fronteres inclús les més militaritzades o que salta balles, la de la dona que vol temps per cuida el seu fill, o com la de l'estudiant que vol formar-se i moure's, són extraordinàriament informatives. Mostren un refús a l'explotació inventant pràctiques que s'escapen a la lògica del capital, que resisteixen a la seva recuperació i que en definitiva obren nous espais de llibertat. Massa sovint, aquestes senyals silencioses són catalogades com a no polítiques, com a individuals, quan per contra devenen el carburant dels moviments socials.

La segona línia argumental per a procedir a l'estudi dels moviments socials refereix a la necessitat d'estudiar-los en plural. La majoria de la investigació parteix encara d'una concepció del moviment social com a unitat d'anàlisi. Això provoca problemes que dificulten inclús la pròpia comprensió dels mateixos moviments. Doug McAdam ho expressa de forma clara; diu el següent:

"...la persistencia de ciertas convenciones metodológicas y conceptuales en este campo continúa oscureciendo, a mi juicio, varias verdades simples que para los activistas son evidentes desde hace ya mucho tiempo. Estas *verdades* incluyen los cuatro enunciados siguientes: 1) los movimientos sociales no son entidades discretas, semejantes a organizaciones; 2) en general los movimientos sociales son inseparables de las *familias de movimientos*, más amplias e ideológicamente coherentes (della Porta y Rucht, 1991), en la que están enclavados; 3) como ya hace tiempo ha dicho Sydney Tarrow (1983, 1989), lo que tendríamos que tratar de explicar es el surgimiento y la caída de estas *familias* o ciclos de protesta; 4) la mayor parte de los movimientos sociales tienen como causa otros movimientos sociales y las herramientas tácticas, organizativas e ideológicas que proporcionan a luchas posteriores"¹².

Prendre seriosament les veritats suggerides per McAdam implica focalitzar l'atenció, no en els moviments socials com a unitats d'anàlisi, i sí en els cicles de protesta en els quals s'inscriuen. Els denominats cicles de protesta formen part substancial del punt de vista teòric proposat per Sydney Tarrow¹³. Els entén com una onada d'accions col·lectives –i les reaccions que susciten– la freqüència dels quals, intensitat i formes primer creixen i després declinen amb una certa proximitat cronològica, estenent el conflicte a través de tot el sistema social des dels sectors tradicionalment més mobilitzats a els menys mobilitzats i induint a la vegada a una renovació dels repertoris d'acció col·lectiva. El primer dels moderns cicles de protesta sorgeix entorn de 1848 i finalitza en el període d'entreguerres, sent el moviment obrer el seu màxim protagonista i l'inductor d'una part substancial del desenvolupament societatari posterior. El segon cicle modern de protesta transcorre en la seva fase d'apogeu entre la dècada de

---

¹¹ En el marc operaista l'obra més coneguda és Mario Tronti (2001, e.o 1966); *Obreros y capital*, Akal: Madrid. Per a un desenvolupament d'aquesta escola pot consultar-se obres actuals que reprenen alguns d'aquests conceptes i que poden designar-se com a postoperaistes com Beverly Silver (2004); *Fuerzas de trabajo: los movimientos obreros y la globalización desde 1870*, Editorial Akal: Madrid.

¹² Doug Mc Adam, "Movimientos iniciadores y derivados: procesos de difusión en los ciclos de protesta", en Mark Traugott (ed.) (2002); *Protesta social*, Editorial Hacer: Barcelona. (p. 244).

¹³ Sydney

1960 i els primers anys 80, període en el que emergeixen els anomenats nous moviments socials. Finalment, com mostrarem en la seqüència posterior, en la segona meitat dels noranta es constata els inicis d'un nou cicle de protesta.

La tercera, i última qüestió, metodològica guarda relació amb una superació de l'enfocament academicista sobre la matèria. La crisi en els últims temps de la universitat com a epicentre de coneixement¹⁴ i la seva institució pel que es coneix com universitat-empresa –això és, una universitat la funció de la qual no és altra que la de servir a la lògica del capital¹⁵-- esdevé un context que almenys pot ser positiu per a repensar la metodologia d'estudi dels moviments socials. El poc interès i l'escassa ajuda institucional que la universitat-empresa atorga a la qüestió dels moviments, provoca un desplaçament de les millors reflexions cap a fora de la universitat. Aquest desplaçament cap a un enfora permet abandonar les rigideses acadèmiques que, molt sovint, impedeixen un millor i més comprensiu abordatge a l'estudi dels moviments. Així, en aquest desplaçament, dos qüestions novedoses semblen emergir i en cas de confirmar-se repercutirien positivament en la qualitat dels estudis de la reflexió.

En primer lloc, les diferents expressions de moviment ofereixen cada cop més, en els seus propis espais, o en diverses institucions culturals metropolitanes, cursos, seminaris, elaboren publicacions, imparteixen tallers, realitzen documentals, dissenyen les seves pròpies webs i blocs, que faciliten informacions i reflexions més interessants que les que ofereix la universitat, massa vegades perdudes en una sort de buit teòric amb poc o nul aterratge a la realitat. Els moviments comencen a convertir-se també en productors de coneixement. La construcció d'una teoria crítica per part del feminisme, i el seu desafiament a la ciència convencional és un bon exemple d'això. En aquesta mateixa lògica cal situar a l'ecologisme, al software lliure, a la web 2.0 o a les diverses iniciatives d'autoformació que generen els moviments socials¹⁶. No hi ha dubte que qui desitja acostar-se a la temàtica dels moviments socials trobarà en aquests espais informació més útil, més pràctica i, per tant, més possible de generar nova teoria. Al mateix temps, és evident que les reflexions que des d'allí emergeixen són més potents intel·lectualment, més riques en definitiva, que les que genera la universitat-empresa.

En segon lloc, aquest desplaçament permet la superació de la falsa objectivitat de la ciència. Quan es pretén conèixer és, òbviament, amb alguna finalitat. Marta Malo ho expressa de forma clara quan escriu:

---

¹⁴ Per tractar aquesta qüestió poden consultar-se materials de Immanuel Wallerstein –per exemple *The uncertainties of Knowledge*, Temple University Press: Philadelphia, 2004— o més específicament el capítol “Proteger la mente o sobre la autoformación política” de Sergio Bologna, inclús en l'obra editada pel mateix autor titulada *Crisis de la clase media y posfordismo* (Editorial Akal, Madrid, 2006).

¹⁵ Vegi's Montserrat Galceran “¿Tiene la universidad algún interés para el capital?”, en <http://www.universidadnomada.net/spip.php?article242>

¹⁶ Són bons exemples la Université Ouverte, iniciativa sorgida de l'entorn de la Coordination des Intermittents et Précaires d'Île-de-France [vegi's http://www.cip-idf.org/rubrique.php3?id_rubrique=306], l'ESC-Atelier Ocupato a Roma [vegi's <http://www.escatelier.net/>] o la Universitat Nòmada a Espanya. [vegi's <http://www.universidadnomada.net/>]

“(...) el pensamiento pasa necesariamente por el cuerpo y, por ello, es un pensamiento siempre situado, implicado, de parte. La pregunta es entonces ¿de qué parte nos colocamos? O lo que es lo mismo ¿Con quién pensamos?”¹⁷

Línies més avall contesta:

“Con las luchas obreras, con las dinámicas de conflictividad y cooperación social, con las mujeres, con los locos, con los niños, con las comunidades locales, con los grupos subyugados, con las iniciativas de autoorganización...”¹⁸

La teoria desencarnada, la que es pretén neutra, és senzillament inexistent. Aquesta veritat s'està materialitzant en el camp d'estudi dels moviments socials a causa del desplaçament fora de la universitat. El fet que sigui en institucions no acadèmiques i en els propis moviments on es generi la teoria i la reflexió permet produir des de la subjectivitat, des dels cossos, que són sens dubte el punt de vista que sempre ofereix més qualitat. Així, l'entrada del punt de vista subjectiu, situat, que no ideològic, és un bon al·licient per a produir metodològicament millor.

Amb tot això, arribem al final de la segona seqüència. Recapitulant podem sintetitzar afirmant que la metodologia d'estudi dels moviments socials incrementa la seva eficàcia en la mesura que atén a lo micro polític, en la mesura que concentra la seva atenció no tant en els moviments sinó en les famílies o cicles de moviment i en la mesura que supera les rigideses academicistes.

1.3. ELS MOVIMENTS ACTUALS

En l'inici de l'article anunciàvem la formació d'una nova tipologia de moviments socials que emergeixen en la segona part de la dècada dels 90 i arriben fins l'actualitat. No hi ha dubte que estan captant un creixent interès intel·lectual i polític. La hipòtesi que tractarem de desenvolupar en les pròximes línies suggereix que per optimitzar la productivitat de tal interès és recomanable atendre a dos qüestions: primer, a la forma declinada en present en la qual s'expressa el capitalisme –capitalisme postfordista, cognitiu, potindustrial, informacional-; i segon, atendre al moviment inicial d'aquest cicle, el *zapatismo*, no únicament per ser l'iniciador, sinó per configurar el marc de significat dels moviments que s'han desenvolupat posteriorment.

Comencem per la primera qüestió. Anomeni's postfordista, cognitiu, postindustrial, informacional¹⁹, l'últim terç del segle XX ha presenciat una

---

¹⁷ Marta Malo, Prólogo de *Nociones comunes: experiencias y ensayos entre investigación y militancia*, Editorial Traficantes de Sueños: Madrid, 2004 (p. 35).

¹⁸ Marta Malo (op. cit.) p. 35.

¹⁹ Sens dubte existeixen diferències de matisos en cada una d'aquestes conceptualitzacions. Algunes obres referència per a cada una de les demarcacions van des del clàssic de Daniel Bell (*El advenimiento de la sociedad post-industrial*, Alianza Editorial: Madrid, 1973), passant per David Harvey (*La condición de la posmodernidad: investigación sobre los orígenes del cambio cultural*, Amorrortu Editores, Buenos Aires, 1994) o la trilogia de Manuel Castells (*La Era de la Información*, vols. I, II y III(1997), o els més actuals de Saskia Sassen (*Globalization and Its Discontents. Essays on the New Mobility of People and Money*, The

mutació en tota regla de la naturalesa del capitalisme²⁰. Almenys poden assenyalar-se tres aspectes.

El primer constata un canvi en el treball que marca cap a una creixent hegemonia del treball immaterial. Això és, de la utilització del pensament i el llenguatge com a eina i matèria prima, és a dir, del saber, els coneixements, els afectes, la cooperació com a principal força productiva. El treball immaterial apareix per primer cop en les revoltes del 68 i principis dels 70, les revoltes del refús al treball en les fàbriques, que afirmaren el desig i la necessitat del saber, de la iniciativa, de la cooperació, de la subjectivitat, de la invenció o de la creativitat. Aquella generació que als 70 volia estudiar, volia treballar d'altres maneres més creatives perquè odiava l'ètica del treball²¹. El que succeí en la dècada dels 80 i 90 fou una contrarevolució²², una resposta del capitalisme per organitzar i dominar aquella nova composició de classe en el marc del llavors nou cicle de la producció, que utilitzava aquella creativitat i subjectivitat en benefici de la lògica del capital. El cicle de la producció, caracteritzat per la fàbrica difusa i a la vegada global, i la consegüent ampliació del sector de transports per a la mobilitat dels productes, del *just-in-time* i de l'empresa flexible que produeix en sèries petites atenent a demandes temporals, i la consegüent ampliació del sector publicitari i tècnic, era la vertadera contrarevolució en el sentit no de tornar a la situació pre 68 sinó adaptar-se als nous temps, a la nova subjectivitat de les classes emergents per produir més capitalisme²³.

Llavors, la novetat en l'actual escenari és el sorgiment d'una classe que, encara lligada a la lògica del capital, disposa en el seu cervell i el seu cos de les habilitats per a crear un poder constituent al marge d'aquesta lògica. El capital fix són els afectes, els coneixements, les capacitats comunicatives, i per tant és una classe que tenen per primera vegada la possibilitat de generar un desenvolupament que substitueixi la D-D', pròpia de l'acumulació infinita de capital, per la C-C', això és l'acumulació infinita de cooperació creant una nova esfera virtuosa. L'ètica del software lliure i l'horitzó del *commonfare*²⁴, és d'una nova carta de drets (dret a la mobilitat, dret d'accés a la informació i a la lliure producció de sabers i coneixements i dret a una renda bàsica universal) es tasca que pot i està desenvolupant per escapar a la lògica del capital.

New Press, NY: 1998) o de Yann Moulier Boutang (*Le capitalisme cognitif : La Nouvelle Grande Transformation*, Editions Amsterdam : Paris, 2007).

²⁰ A això també hi hauríem d'afegir els canvis geopolítics ocorreguts primer a partir de 1989 amb l'enfosament de l'anomenat Segon Món i la consegüent acceleració de la globalització en un terreny plenament planetari (vegi's per exemple Immanuel Wallerstein, *Análisis del sistema-mundo*, Editorial Siglo XXI, México: 2002), i segon, amb el creixent pes, ja en el segle XXI, d'economies i societats del sur (vegi's per exemple Giovanni Arrighi, *Adam Smith en Pekín: orígenes y fundamentos del siglo XXI*, Editorial Akal: Madrid: 2007).

²¹ En Sergio Bologna (op. cit.) existeix un tractament exquisit d'aquesta qüestió.

²² Pot trobar-se aquesta qüestió més desenvolupada en l'article de Paolo Virno "Do you remember counterrevolution", inclòs en l'obra col·lectiva *El movimiento del 77*, Editorial Traficantes de Sueños, Madrid: 2007.

²³ Com a obra de referència en aquesta línia argumental es pot consultar Luc Boltanski i Ève Chiapello (2002), *El nuevo espíritu del capitalismo*, Editorial Akal: Madrid.

²⁴ Per a un anàlisi del *commonfare*, es pot llegir Emmanuel Rodríguez (2003); *El gobierno imposible: trabajo y fronteras en las metrópolis de la abundancia*, Editorial Traficantes de Sueños, Madrid.

El segon aspecte constata una redefinició, i per tant canvi, en la noció d'exploació. El que crida l'atenció del capitalisme actual és la seva transició de la subsunció formal a la subsunció de la societat sota el capital. Dit d'una altra manera, el capital ja no té com a objectiu només el treball, sinó que pren la vida en totes les seves dimensions. El capital pretén explotar la vida, mercantilitzar-la per complet. L'oci, els afectes, els sabers, la cultura, la metròpolis i no només la fàbrica o l'oficina, són objecte del capital, són espais on el capital pretén extreure benefici, plus vàlua. En aquesta fase el rostre parasitari del capitalisme adquireix força. Aquesta mercantilització completa de la vida és conceptualitzada per diversos autors com biopoder²⁵. Al biopoder no obstant li correspon la biopolítica: quan el capital inunda totes les esferes de la vida social la cooperació, la producció de subjectivitat pren també la vida en tota la seva amplitud i per tant, es produeix la difusió social de la insubordinació. Això explica la proliferació de moviments certament diversos, com els de ciutadania, els contraris a la urbanització salvatge del territori, els que afirmen el dret a la vivenda o els que exerceixen i demanen la lliure mobilitat de les persones.

El tercer aspecte, i últim, constata un canvi en el marc espacial i temporal, que es coneix amb el nom de *globalització*. La globalització posa en crisi conceptes com l'estat, la nació o la sobirania. Una nova cultura global i diversa, estretament vinculada a la difusió de les tecnologies de la informació, emergeix i escombra les cultures homogènies. L'escenari és radicalment diferent al que anunciaven certes ideologies i anàlisis –la globalització ens homogeneïtza–. La realitat ha estat la contrària: amb la globalització en els barris, en la metròpolis, en la ciutat, en la universitat, en l'empresa existeix més heterogeneïtat, més diversitat²⁶. Allò postcolonial s'afirma amb tota la seva contundència en el Nord Global, amb processos de mobilitat, les migracions, que transformen la pell de les metròpolis del nord. El dret de mobilitat exercit pels migrants posa en crisi conceptes de ciutadania nacional, així com les lluites posteriors que desenvolupen un cop dins per l'extensió de la ciutadania, i que necessàriament gira entorn de l'exigència d'una ciutadania postnacional, global²⁷.

Aquests tres aspectes –el sorgiment del treball cognitiu, el sorgiment de la biopolítica, això és de la política que pren com a objectiu la vida i la insubordina, i el sorgiment de la globalització– són tres realitats pròpies de l'escenari postfordista, l'anàlisi de les quals enriqueix i profunditza l'estudi i el coneixement dels moviments actuals.

La segona qüestió que ens proposàvem en aquesta seqüència era atendre al moviment que inicià el cicle actual de moviments. En un apartat anterior ja es destacà la importància d'estudiar les famílies o cicles de moviments pels

---

²⁵ Per exemple Andrea Fumagalli (2007), *Bioeconomía e capitalismo cognitivo: verso un nuevo paradigma di accumulazione*, Editorial Carocci: Roma.

²⁶ Vegi's Arjun Appadurai (2001) ; *Après le colonialisme : les conséquences culturelles de la globalisation*, Éditions Payot : Paris.

²⁷ Per aquesta qüestió es pot consultar Sandro Mezzadra (2005); *Derecho de fuga: migraciones, ciudadanía y globalización*, Editorial Traficantes de Sueños: Madrid, y Liliana Suárez-Navaz et al. (eds) (2007), *Las luchas de los sin papeles y la extensión de la ciudadanía*, Editorial Traficantes de Sueños: Madrid.

processos de difusió que entre ells es produeixen. En el cas dels moviments actuals, el *zapatismo*²⁸ ofereix una significació important. Foren el primer moviment en sorgir en el nou context global, fou un subjecte subaltern, el indígena. A més, foren el que Manuel Castells anomenà la primera guerrilla informacional:

“El éxito de los zapatistas se debió en gran medida a su estrategia de comunicación, hasta el punto que cabe denominarlos la primera guerrilla informacional. Crearon un suceso en los medios de comunicación para difundir su mensaje, mientras trataban desesperadamente de no verse arrastrados a una guerra sangrienta (...) La comunicación autónoma era un objetivo fundamental para los zapatistas”²⁹

No foren aquestes les úniques novetats del *zapatismo*. En primer lloc senyalaren una nova ètica de la política, que es definia per la inclusivitat, la participació, sense propostes finals i amb l'objectiu de donar veu a la societat civil. Era un canvi altament significatiu. Fins llavors, la majoria de les propostes polítiques eren tancades, donades a la població amb l'objectiu, no de discutir-les, sinó d'obtenir recolzament. El *zapatismo*, per contra, no crida a la població a recolzar un suposat programa zapatista, sinó que la crida és a organitzar-se, a prendre la paraula, a discutir per construir conjuntament “*un món on hi càpiguen molts móns*”. En segon lloc senyalen una lògica discursiva novedosa en relació al poder. Explícitament no aspiren al poder, no aspiren a substituir als que manen. El seu objectiu és, per altra banda, que “els que manin, manin obeïnt”. Finalment, en tercer lloc, senyalen també un nou espai geogràfic. La seva lluita no és nacional, sinó plenament global. El problema dels indígenes només té solució en l'escala global. Es per això que des dels inicis criden a una desconeguda societat civil planetària, a connectar-se a través dels “*Encuentros Intercontinentales por la Humanidad i contra el Neoliberalismo*”.

El *zapatisme* és en definitiva un moviment, les intuïcions del qual, s'han vist materialitzades en tots els moviments posteriors, amb especial intensitat en el moviment alterglobalització i en el no a la guerra planetari. Al 2004, deu anys després del l'alçament zapatista, Wu Ming, el cèlebre escriptor col·lectiu italià, afirma el següent:

“nos encontramos con que la toma en consideración de las formas y modos "zapatistas" de la política parece haber quedado en un segundo plano, pese a que durante los últimos tres años hemos asistido a la más evidente materialización concreta de estas intuiciones: hemos visto movilizarse sin tregua a la sociedad civil mundial, ese eficaz espectro retórico, pero hecho de sangre y carne; hemos visto a millones de personas moviéndose sin banderas, al margen de los aparatos, retomando en sus manos, con una óptica nueva, la propia vida y el propio destino colectivo, o al menos intentar hacerlo, conscientemente o no. En suma, hemos visto cómo se expresaba una posible política "desde abajo". El motor de este movimiento no han sido los viejos partidos, sino miles de asociaciones, comités, grupos, organizaciones, "perros" sin dogal, conectados en una red planetaria y capaces de dialogar entre sí pese a proceder de espacios políticos muy diversos. El motor ha sido su trabajo cotidiano y certero, que ha mantenido

²⁸ Sense ànim d'exhaustibilitat, algunes obres que saben captar de manera suggerent els trets del *zapatisme* són: Manuel Vázquez Montalbán (1999), *Marcos : el señor de los espejos*, Madrid : Aguilar, 1999; Thomas Olesen (2004), *International Zapatismo: The Construction of Solidarity in the Age of Globalization*, Zed Books, Londres.

²⁹ Manuel Castells (1997), *La Era de la Información*, Vol. 2, Alianza Editorial: Madrid (p.111-112).

activas las energías y las mentes, y que ha producido sentido y conflicto en todos los rincones del planeta, más allá incluso de las grandes movilizaciones en las calles³⁰

Mirar per tant als moviments actuals obliga a prestar atenció al que fou la seva primera senyal, al que ha estat el moviment que més forma ha donat als moviments socials que s'han desenvolupat en aquests catorze anys. Sintetitzant, cal afegir la importància d'estudiar el nou marc en el que es produeixen els moviments, el que hem anomenat el capitalisme de tipus postfordista.

1.4. UNA MIRADA PELS MOVIMENTS DECLINATS EN PRESENT.

En aquest darrer subcapítol volem seqüenciar, a mode d'exemple, algunes expressions de moviments que hem conegut i estem coneixent en els darrers temps.

1.4.1. EL PERÍODE 2000 A 2004 A ESPANYA. EL PODER DE MOVIMENT

La victòria de Zapatero en les eleccions de 2004 és una variable dependent del poder de moviment, això és el cicle de les lluites polítiques que es van generar a Espanya durant l'últim període de govern de la dreta (2000-04). Explicar la victòria socialista en clau de la suposada "novetat" de l'aposta Zapatero és excessivament simplista i, sobretot, poc realista. El que va succeir en aquest període va ser la visibilització d'una enorme i complexa trama de moviments, grups ciutadans i xarxes informals, que durant un llarg període van prendre el carrer denunciant el fet de governar d'esquenes a la ciutadania. Entre els episodis més significatius cal situar la vaga general de 2002 en contra d'una nova reforma laboral que pretenia normativitzar encara més el règim laboral, a la protesta contra la guerra i contra la implicació del govern espanyol (2002-03), a la protesta contra la gestió governamental de l'accident d'un transportador de petroli a Galícia (finals de 2002), i a la mobilització dels *sans papiers* a través dels tancaments (amb un fort increment en el 2000)³¹.

Aquestes mobilitzacions són incomprensibles sense el context de l'anomenat cicle global³², això és, sense ubicar-les en el marc de les iniciatives alterglobals, que des de el zapatisme i més clarament des de Seattle permeten una nova emergència política i per tant gramàtiques de la política novadores. D'aquesta manera, es pot afirmar que el que va succeir a Espanya de 2000 a 2004 no és només una protesta enfront a un govern dur de dretes en clau estrictament espanyola. És més que això: la seva emergència és comprensible a partir de les dades, les experiències, el desig que expressa el cicle global de moviment.

³⁰ Wu Ming (2004), *Zapatismo o barbarie*, en http://www.wumingfoundation.com/italiano/outtakes/zapatismo_es.html.

³¹ Vegi's Marc Pradel, Marisa Duarte, Rosa Carbó, Tomás Herreros "La última oleada de movilizaciones 2002-2004", a Elena Grau y Pedro Ibarra (comps.) (2005); *La política en la red: anuario de movimientos sociales*, Icaria Editorial: Barcelona.

³² Una síntesi del cicle i de la seva novetat es pot llegir a Raúl Sanchez Cedillo et al. "Ingredientes de una onda global", a VVAA (2006) *Desacuerdos. Sobre arte, políticas y esfera pública en el Estado Español*, Macba. Pot trobar-se en web a: <http://www.arteleku.net/4.0/pdfs/1969-2bis.pdf>.

En altres paraules: qui surt al carrer de 2000 a 2004, no és exclusivament la esquerra política. És també la generació vinculada als moviments de la dècada dels 90 (centres socials, ràdios comunitàries, antimilitaristes, grups de solidaritat,...) i una nova generació que per primera vegada participa en fenòmens d'agregació col·lectiva i que ho fa utilitzant la cooperació horitzontal a través de la tecnologia hacker, dels SMS i d'altres formes que formen part de les seves pràctiques relacionals habitualment.

El desenvolupament final d'aquest període té lloc amb les mobilitzacions del 11 al 14 de març de 2004³³. Després de l'atemptat del 11-M a Madrid i a tres dies de les eleccions generals, es produeixen "els tres dies de març", que vénen a ser un seguit d'episodis d'explosió, de coda, de tot el succeït en els quatre darrers anys. És la posada en escena de la potència d'un "*Ja n'hi ha prou*", d'un desig de superar definitivament, d'una vegada per totes, un govern que maltracta fins a límits burlescos i vergonyosos, als que anomena els seus ciutadans/es. La xarxa que s'expressa a través d'una tecnologia accessible – els missatges SMS, els blocs i les webs metropolitanas- i que realitza una comunicació més ràpida i més productiva, adquireix corporeïtat, pren el carrer, la gestiona, la tensa, posa paraules al fàstic per l'atemptat i a la tremenda indignació per la gestió que realitza en ella el govern. Mostra la seva potència, el seu vitalisme, la seva productivitat enfront un govern que controla la major part dels *mass-media*, però que és incapaç de ser un interlocutor amb una ciutadania que es va tornar, aquells dies, totalment insubmissa. Les jornades de l'11 al 14 de març no són només indignació, sinó també voluntat d'aquesta multitud que esdevé cos, que es materialitza, que es torna real. Que fa les seves pròpies pancartes, que crida les seves mil diferents consignes i lemes, que no respon a lògiques partidistes, a lògiques de la contenció. Que sobretot vol ser productiva, fent fora a Aznar. I ho és. Després de tres dies de batalla venç a la ignomínia governamental.

Aquesta és la trama àmplia que trenca l'hegemonia d'Aznar, que s'expressa espasmòdicament però de forma contínua en el període de 2000 a 2004. Per tant, no s'ha de situar en exclusiva en el propi Partit Socialista el *sorpasso* a la dreta, ni inclús a l'esquerra convencional. És més que tot això. És la fornada de mobilitzacions que generen estats d'opinió pública a favor de la política des de baix, que en el cas espanyol es recombina amb variables locals. És aquest el context per poder entendre la victòria de Zapatero.

1.4.2. EL PERÍODE DE 2004 A 2008.

El període de 2004 a 2008 correspon a una fase certament singular pels moviments socials. El soroll i la polarització partidista exhibida durant els quatre anys, no ha permès la seva emergència nítida. El que sí que ha tingut clara

---

³³ Sobre els tres dies de març existeixen els següents materials: VV AA (2005); Pasa-ho! "Relatos y análisis sobre el 11-M y los días que le siguieron", de, Ed. Traficantes de Sueños. [<http://www.traficantes.net/index.php/trafis/editorial/catalogo/>]; Victor Sampedro Blanco (2006); 13 M: Multitudes On Line, Editorial La Catarata, Madrid; Antonio Negri, "La Comune di Madrid", en Goodbye Mr. Socialism, Nuova Serie Feltrinelli (2006). També l'article de Manuel Castells "Movil-ización", que pot consultar-se en: <http://www.uoc.edu/dt/esp/castells.pdf>.

expressió és la reacció de tipus, sovint, neoconservador – en forma d’oposició als matrimonis no heterosexuats, en forma d’oposició a l’ensenyança no religiosa o en forma de producció de nacionalismes exacerbats –, que ha reduït de forma dràstica la gramàtica de la política. De la mà de sectors comunicatius, inclús predicadors, i adoptant algunes de les estratègies de mobilització pròpies dels moviments socials, sectors diversos, i que no poques vegades des de extrems s’han autoalimentat, han semblat protagonitzar el quadrienni.

Encara que amb aquestes dificultats, s’han gestat diversos moviments de nova tipologia tractant de situar en l’esfera pública pràctiques, debats i reivindicacions en el marc de la creixent precarització de la vida. La seva activitat ha pretès generar iniciatives per afirmar drets econòmics i socials. En aquesta part final del capítol, volem assenyalar alguns d’aquests moviments i puntualitzar característiques que ens semblen significatives per a l’estudi de moviments socials actuals. A efectes merament analítics, seran agrupats en tres casos:

Primer cas. La mobilització pel dret a la vivenda. La primera i més fructífera senyal ha estat i és, el potent moviment metropolità en pro de la vivenda, sorgit en pràcticament totes les grans ciutats espanyoles, amb un desenvolupament especialment intens a Barcelona, Madrid i Sevilla. Aquest és un moviment amb un inici que permet il·lustrar els mecanismes i les dinàmiques sempre inaudites de creació de moviment, que no poques vegades responen a lògiques de contagi creixentment transnacionals i informacionals. Durant els mesos de març i abril de 2006 a París i les restants grans ciutats franceses es produïa un enèrgic moviment d’estudiants i precaris contra l’intent del govern d’aprovar la llei del “Contracte de Primer Treball”, la CPE³⁴, un *tour de force* en la precarització juvenil. Mentre això succeïa, en les ciutats espanyoles tenia lloc l’anomenat *botellón*, convocatòria espontània de festes al carrer per a desafiar la prohibició governamental³⁵. En aquest context comença a circular un e-mail anònim pels correus personals, en el que es deia el següent:

“Hola a todos. Sé que este e-mail se puede parecer a muchos de los que circulan por la red pero no es cierto. Este e-mail está siendo enviado por toda España para reivindicar nuestros derechos. Hemos asistido durante el mes de marzo a la convocatoria de macrobotellones por toda España. Esta convocatoria es diferente. En Francia, los jóvenes protestan por la “modificación” de los contratos basura. Muchas voces han sido las que se han quejado en este país porque los jóvenes no hacían nada. Pues bien, ¿se lo vamos a demostrar? El domingo, 14 de Mayo a las 17:00, sentada en la plaza Cataluña de Barcelona (existe otra convocatoria mismo día misma hora en la plaza del Sol de Madrid). Queremos todos una vivienda digna, una vivienda en la que podamos vivir y fundar nuestras familias sin estar destinando más del 50% de nuestro sueldo para pagarla. Si de verdad te importa tu futuro... ¿estarás allí sentado con tus colegas? Difunde este mensaje. Pásalo. Esta convocatoria no ha sido convocada por ningún partido político, simplemente es la demostración de como la juventud española puede unirse para conseguir sus propósitos. (Copiad y pegad el mensaje para que no se acumulen las

³⁴ Sobre el moviment contrari al CPE, pot llegir-se l’article de Yann Moulier Boutang “Résistible New Deal en Europe. Sur la crise du CPE en France” i l’article de Carlo Vercellone “Análisi sulle lotte contro CPE in Francia”, ambdós publicats en la revista Multitudes [http://multitudes.samizdat.net/].

³⁵ Vegi’s per exemple: http://www.elpais.com/articulo/elpporesp/20060317elpepunac_5/Tes/espana/Alonso/alerta/alto/riesgo/botellon/cita/miles/jovenes/beber/calle.

direcciones, o poned las direcciones en CCO, pasarlo por el móvil tambien para que le llegue al mayor numero posible de personas) POR UNA VIVIENDA DIGNA, PASALO!!”

La idea era clara. Contagiar aquest cicle al context espanyol i traduir-la als termes en que s'expressa més clarament la precarietat, la vivenda, programant de forma anònima a través de la xarxa la assentada del 14 de maig. L'èxit fou evident. Les convocatòries es van produir en més de setanta ciutats i van generar un moviment a través d'un ús intensiu de les eines comunicatives en internet, utilitzant un llenguatge clar, no ideològic, que s'expressa amb el lema rotund *no tindràs una casa en la puta vida*. Aquest moviment, en els seus dos primers anys d'existència, ha generat ja àmplies simpaties, formes innovadores i contenidores de protesta i ha posat contra les cordes a les administracions polítiques i grans partits, que s'han donat pressa a afirmar noves polítiques en el camp de la vivenda per a buscar de donar resposta al moviment³⁶. Una mostra de plausibilitat política efectiva per part dels moviment socials³⁷.

Segon cas. Mobilitzacions diverses en el marc de la precarització de la vida. Altres moviments que han sorgit en el període 2004-2008, potser de forma més episòdica i sectorialitzada, han estat iniciatives que guarden vinculació amb la precarització i desvalorització en el marc postfordista.

A títol d'exemple, poden destacar-se les mobilitzacions dels becaris/es per a disminuir la precarietat en la que han de desenvolupar les seves tasques d'investigació. En diferents universitats s'han produït iniciatives de denúncia enfront a les condicions en les que desenvolupen la seva labor, donant lloc a les seves primeres manifestacions públiques³⁸. També cal apuntar les mobilitzacions dels treballadors socials, amb especial intensitat en la comunitat de Madrid on va tenir lloc una vaga del sector amb un important seguiment³⁹.

També altres creacions que sorgeixen en altres camps. Per exemple, l'anomenada “Marató Amb Bebé” iniciativa apareguda a Barcelona per part de diverses dones per a denunciar la marató que suposa tenir un fill en les condicions de treball actuals que va donar lloc a una convocatòria pública a finals de 2007⁴⁰. Una altra creació d'actualitat és el “Moviment de Vida Independent”, que és un dels estudis de casos de la present investigació, que refereix a que les persones amb impediments han de tenir els mateixos drets civils, opcions i control sobre les seves vides de la mateixa manera que les persones sense impediment. Aquest moviment ha protagonitzat diverses protestes en relació a la Llei de Dependència, entenent que no afavoreix

---

³⁶ En la web de V de Vivienda <http://www.vdevivienda.net/> pot trobar-se informació sobre el moviment.

³⁷ Destacar del moviment la producció de coneixement en matèria de dret a la vivenda. A títol d'exemple pot citar-se el llibre *El Cielo está enladrillado: entre el mobbing y la violencia inmobiliaria y urbanística* (Edicions Bellaterra: Barcelona, 2006), el qual pot consultar-se en: <http://www.sindominio.net/violenciaurbanistica/?q=node/6>.

³⁸ Vegi's: <http://www.precarios.org/> i, en el cas concret d'una universitat pública, vegi's també <http://precarietatuab.net/>.

³⁹ Vegi's : http://www.elpais.com/articulo/espana/15000/trabajadores/sociales/llamados/huelga/protesta/contratos/precarios/elpepuesp/20071211elpepunac_8/Tes.

⁴⁰ Vegi's: <http://www.gratisweb.com/maratoambnado/>.

l'autogestió de les persones amb diversitat funcional. Una de les accions va ser la tancada al Insero de Madrid el 13 de setembre de 2006.

Aquí caldria afegir les iniciatives que sorgeixen en el marc metropolità, inclús territorial, i que al·ludeixen a reivindicacions en l'àmbit laboral: la vaga dels conductors d'autobús a Barcelona exigint dos dies de descans, la vaga de les treballadores de la neteja en el metro de Madrid denunciant les condicions de hiperprecarització i subcontractació en que realitzen el seu treball, el conflicte de les treballadores familiars a Barcelona/Terrassa, i així un llarg etcètera. Finalment en aquest camp també s'hauria de situar les experiències autoorganitzatives de migrants, tractades en un dels estudis de casos del següent bloc, formades entre d'altres, pels venedors ambulants- els coneguts com *Top Manta*- per a crear formes de cooperació social que els permeti desenvolupar l'únic treball que en les seves condicions se'ls permet.

Aquestes i altres iniciatives, junt amb el moviment per la vivenda, assenyalen els nous terrenys de conflicte que s'han començat a anunciar en aquest període, i que tot fa presagiar que la seva implementació serà exponencial en els pròxims anys. Per tant, és recomanable que el marc d'estudi dels moviments socials prengui nota d'aquests processos i del seu possible contagi i potencia per a generar un cicle de moviment al voltant dels drets socials.

Tercer cas. La creació de institucions i eines per part dels moviments. El període de 2004-2008 constata també la creació de noves institucions i eines per part dels moviments socials. Exemples de tot això són la "Red Estatal por los Derechos de los Migrantes" (REDI)⁴¹, l'Observatori de Drets Socials en l'àrea metropolitana de Barcelona⁴², el Observatorio Metropolitano de Madrid⁴³, la Fundació Rizoma de Màlaga⁴⁴ o la Universitat Nòmada⁴⁵. De totes maneres, n'hi dues amb especial significança, les Oficines de Drets Socials i els nous centres socials.

Les Oficines de Drets Socials, les ODS, el tercer dels estudis de casos en aquesta investigació, són un experiment innovador que alguns moviments desenvolupen en diferents metròpolis⁴⁶. Es tracta d'espais que aporten informació i assessoria (en temes com la vivenda, les ajudes, la qüestió laboral o per la regularització de persones migrants), que a la vegada ofereixen espais de cooperació (com poden ser les classes de castellà per a persones migrants o l'ús de eines comunicacionals) i que promouen mobilitzacions concretes a favor de drets socials (com poden ser les reivindicacions dels venedors ambulants, les treballadores familiars,...). L'objectiu subjacent és possibilitar un

---

⁴¹ La REDI organitza mobilitzacions pels drets dels migrants sota el lema *Tenemos Derecho a Tener Derechos*. A finals de 2007 van elaborar les "12 mesures urgents per a la dignitat dels/les migrants", que pot trobar-se en: <http://www.communia.org/signup/redi/reply.php>.

⁴² Vegi's <http://www.observatoridretsocials.org/>

⁴³ Vegi's <http://diagonalperiodico.net/article3227.html>

⁴⁴ Vegi's <http://www.rizoma.org/>

⁴⁵ Vegi's <http://www.universidadnomada.net/>

⁴⁶ Existeixen Oficines de Drets Socials, ODS, a Terrassa/Barcelona, en diferents barris de Madrid, a Màlaga i a Sevilla. Un exemple de ODS és la del barri del Retiro a Madrid (vegi's <http://ods.cs-seco.org/>).

espai comú entre precaris i migrants, donant forma a una nova manera de sindicalisme, el sindicat biopolític, en el marc del nou univers de la mobilitat i de la societat xarxa, que ha caducat els models organitzatius clàssics sindicals basats en la permanència en el treball. Les ODS com a sindicat biopolític aborda la qüestió dels subjectes de creixent importància en el marc del postfordisme: els *working poors*, majoritàriament migrants, les dones i els precaris, que sobreviuen sobreposant-se al treball cognitiu mal pagat.

L'altre qüestió són els nous centres socials. Els centres socials, això és, els espais que a través d'una okupació o d'un altre tipus de gestió comunitària, converteixen l'espai en un lloc cultural, polític i inclús de sociabilitat, s'han convertit en una figura típica dels moviments socials de les dues últimes dècades. No obstant, en aquest darrer període, prenen nova energia donant lloc al que es comença a conèixer com a segona generació de centres socials⁴⁷.

Aquesta segona generació o nous centres socials han transitat des de lo identitari i autoreferencial cap a formes més obertes, recombinant-se fins a una *plaça pública metropolitana*, com a espai/recipient de trobada plural i divers.

Entre les característiques més rellevants dels nous centres socials destaca el disseny de una programació cultural. La singularitat està en la seva realització sota llicències de cultura oberta i en el fet de que produeix el que pot anomenar-se cultura metropolitana mestissa. En el marc d'espais urbans creixentment heterolingües, els nous centres socials esdevenen una plaça de trobada entre migrants i autòctons, produint referències culturals on es recombinen les diverses identitats. Un bon exemple d'això pot trobar-se en les diferents escoles de hip-hop presents en aquests centres socials. Un altra característica a destacar dels nous centres socials són els espais on es troben de forma més lliure professors, estudiants de doctorat, investigadors, i amb d'altres estableixen línies de reflexió i anàlisi, a través de cursos, seminaris, tallers i projectes d'investigació, sobre les societats actuals i els seus processos de inclusió/exclusió.

Finalment, com a última característica, es pot assenyalar que els centres socials van aprendre a moure's amb la dimensió molar de la política posant en marxa importants experiments d'apoderament i protagonisme social en el territori. Aquesta capacitat de *mirar als ulls* a les instàncies institucionals i situar-se com un actor social que s'ha de tenir en compte en l'escenari metropolità, es posa de manifest tant en les negociacions virtuoses en defensa d'espais okupats –per exemple La Casa Invisible de Màlaga- , que produeixen un posterior real·lotjament en edificis de propietat pública- per exemple el CS Seco, La Escalera Karakola, ambdós a Madrid-, en la redistribució forçada del diner públic- com el cas de l'Ateneu Candela-, així com en la producció de

---

⁴⁷ Entre las experiències més conegudes que es troben en l'àrea de Barcelona, trobem l' Ateneu Candela [<http://www.ateneucandela.org/>], l'Ateneu de Nou Barris [<http://www.ateneu9b.net/>] , Èxit. Experimentar, Transformar, Inventar [<http://exit-bcn.blogspot.com/>]; a l'àrea de Madrid, Centro Social Seco [<http://seco.sinroot.net/>] , la Eskalera Karakola [<http://sindominio.net/karakola/>], el Patio Maravillas [http://blog.sindominio.net/blog/patio_maravillas] o el Centro Cultural La Piluka [<http://www.lapiluka.org/>], i a l'àrea de Sevilla-Màlaga, la Casa Invisible [<http://www.lainvisible.net/>] o el Centro Social San Bernardo [<http://www.csoasinnombre.blogspot.com/>].

conflicte obert –per exemple les Casa Viejas de Sevilla-. És, novament, la producció d'un dret a partir del seu exercici.

***

A partir d'aquesta darrera seqüència, es pot concloure que l'entrada de Zapatero, per tant, no tanca el conflicte, sinó que li dóna un nou espai en el qual emergeixen els moviments: el dels drets econòmics i socials, que és a la vegada el gran dèficit espanyol⁴⁸, i al mateix temps l'escenari sobre el qual es situen els moviments europeus i globals en la present conjuntura. Estudiar, en aquest context, els moviments socials en present, passa ineludiblement per atendre i indagar sobre algunes de les emergències assenyalades.

Amb tot això donem per finalitzat l'intent, a través de les línies precedents, de parar atenció als moviments socials. Allò que anomenem moviments socials són una magnífica creació dels homes i dones singulars, que agregant-se, inventant-se, movent-se produeixen una societat més lliure, més igual.

---

⁴⁸ Sobre aquesta qüestió es pot llegir Vicenç Navarro (2006); *El subdesenvolupament social d'Espanya: causes i conseqüències*, Editorial Anagrama, Barcelona; y Jose Adelantado (coord.) (2000); *Cambios en el Estado del Bienestar: políticas sociales y desigualdades en España*, Icaria Editorial, Barcelona.